

Mažiulis V., 1994, Dėl prūsų grafinių taisy-
mų, – Baltistica, XXVII (2), 57–60.

Mažiulis V., 1996, Prūsų kalbos etimologi-
jos žodynas, III (L–P), Vilnius.

Nesselmann G. H. F., 1873, Thesaurus lin-
guae prussicae, Berlin.

Pop S., 1950, La dialectologie, I. Dialectologie
Romane. Publications universitaires de Louvain.
Recueil de travaux d'histoire et de philologie, 3e
série, Fascicule 38.

Schmalstieg W. R., 1969, Four Old Prussian
etymologies, – Baltistica, V, 163–166.

Schmalstieg W. R., 1973, Several studies
on Old Prussian, – Lituanistikos darbai, III, 153–170.

Schmalstieg W. R., 1974, An Old Prussian
grammar. The phonology and morphology of the three
catechisms, University Park etc.

Smoczyński W., 1983, Staropruskie lekcje i
etymologic, I, – Biuletyn polskiego towarzystwa
językoznawczego, XL, 167–183.

Smoczyński W., 1989, Zur Schreibung im En-
chiridion (I), – Baltistica, III 1 priedas, 179–195.

Smoczyński W., 1989a, Studia bałto-sło-
wiańskie, I (Prace komisji językoznawstwa, no. 57),
Kraków.

Trautmann R., 1910, Die altpreussischen
Sprachdenkmäler, Göttingen.

Trautmann R., 1923, Baltisch-Slavisches
Wörterbuch, Göttingen.

Webster's Third New International Dictionary,
ed. by Ph. Babcock Gove et al., Springfield etc., 1966.

William R. Schmalstieg

Rūta Buivydienė, **Lietuvių kalbos
vedybų giminystės pavadinimai**, Vilnius, Moks-
lo ir enciklopedijų leidybos institutas, 1997, 245.

Platesni lietuvių kalbos žodžių etimologijos
ir istorijos tyrimai – nedažnas, bet džiuginantis
faktas lietuvių kalbotyroje. Rūtos Buivydienės
monografija apie vedybų, iš dalies ir kraujo gi-
minystės pavadinimus – rimta, išsami ir nedau-
giažodė studija, kurios vertės visai nesumenkina
kiek pavėluotas publikavimas (disertacija, kurios
pagrindu parašytas aptariamasis darbas, apginta
dar 1992 metais). Tirti pasirinkta leksinė-seman-

tinė mūsų kalbos žodyno grupė – giminystės pa-
vadinimai – yra gana paranki istorinės leksikolo-
gijos analizei. Ši grupė archajiška, uždara ir sta-
bili. Dalis lietuvių giminystės pavadinimų savo
kilmės požiūriu jau buvo aptarti atskiruose eti-
mologijos darbuose, žodynuose. Tai suteikia ga-
limybę daryti platesnes išvadas, pavienių faktų
sintezę. Tokie ir yra pagrindiniai kalbamojo dar-
bo tikslai: pateikti išsamų vedybų giminystės pa-
vadinimų inventorius vaizdą, aptarti jų vartose-
ną, kilmę, sistemos raidos dėsningumus (p. 10),
t. y. užpildyti spragą, esančią lietuvių ir apskritai
baltų leksikologijoje – tokio pobūdžio darbo, skir-
to giminystės pavadinimams, nebūta. Galima tvir-
tinti, šie tikslai buvo pasiekti.

Gerą autorės literatūros apie ide. ir kitų kal-
bų giminystės pavadinimus išmanymą rodo kny-
gos įvadas bei bendrosios pastabos. Čia labai
koncentruotai nurodomi svarbiausi šios temos
darbai, pagrindiniai giminystės pavadinimų pro-
blematikos bruožai, metodika, klasifikacija, gi-
minystės pavadinimų bendrieji ypatumai. Kny-
gos skaitytoją stengiamasi kuo mažiau apkrauti
kitų mokslinių studijų perpasakojimu, pasako-
mi tik esminiai dalykai, susiję su būsima lietu-
vių kalbos faktų analize. Darbo sėkmę bus nu-
lėmusi ir vykusį tyrimo išėities pozicija. Įžval-
giai pasiremta B. Delbrücko teiginiu, jog reikia
atsižvelgti į istorinį socialinį giminystės pava-
dinimų pamatą, kuris, daugelio mokslininkų
nuomone, yra patriarchalinė ide. visuomenės są-
ranga. Be to, pačios autorės ryšium su tuo pos-
tuluojamos tyrimo prielaidos yra lankstesnės ir
leidžia neideologiškai, be *a priori* analizuoti ve-
dybos giminystės pavadinimų raidą: priklausom-
mybė tarp semantinės šių pavadinimų sistemos
struktūros ir socialinės tautos giminystės santy-
kių struktūros nesuabsoliutinama – pripažįsta-
ma, jog lingvistinė giminystės pavadinimų sis-
tema remiasi socialine (šiuo atveju – patriarcha-
line) giminystės santykių sistema, tačiau
akcentuojamas lingvistinės sistemos reliatyvus
savarankiškumas (plg. p. 12; 17).

Rūta Buivydienė surinktai lietuvių kalbos me-
džiagai grupuoti pamatuotai pasirinko amerikie-
čių antropologo, ide. bei rusų giminystės pava-
dinimų specialisto P. Friedricho klasifikaciją. Ši kla-

sifikacija remiasi loginiu principu – giminystės pavadinimai skirstomi pagal reiškiamas sąvokas. Šitokiu būdu išryškinama, kaip pažymi autorė, giminystės pavadinimų sinonimija; kita vertus, toks grupavimas nulemia ir skaidrią, nepainią paties veikalo sandarą. Pirmojo laipsnio vedybų giminaičių (sutuoktinių) pavadinimams skiriama pirmoji dėstymo dalis, antrąją dalį sudaro tarpinės (antrojo ir trečiojo laipsnio) vedybų giminystės pavadinimai. Kiekvienos dalies atskiri skyriai smulkiau analizuoja tam tikrą vieną giminaitį įvardijančius pavadinimus. Tyrimas apibendrinamas tik trečioje sintezuojančioje išvadų dalyje. Šitaip knygoje išlaikoma pusiausvyra tarp labai detalios, išsamios kiekvieno giminystės pavadinimo analizės ir bendresnio pobūdžio išvalgų – atskiros sąsajos svariai pagrindžia apibendrinimus. Žinoma, ir dėstomosios knygos dalys anaipol nėra vien atskirų giminystės pavadinimų sąrašas. Kiekvienas vedybų giminystės pavadinimas analizuojamas neizoliuotai. Tirdama jo etimologiją ar semantikos raidą, autorė visuomet nurodo koreliuojančius vedybų giminystės pavadinimus, mini sąsajas su kraujo giminystės ir socialiniais pavadinimais. Pavyzdžiui, taikliai pastebėta, jog iš esmės tokios pat semantinės raidos *žmonà* ir *žmogùs* skirtingą padėtį vedybų giminystės pavadinimų sistemoje užima dėl nevienodo savo kitimo laiko ir kalbos vartojimo sferos (*žmonà* reiškė „Ehefrau“ įsitvirtino bendrinėje kalboje, o *žmogùs* „vyras, Ehemann“ tik tarmėse), tuo paaiškinamos ir supletyvos nesimetriškos giminystės pavadinimų poros – bendrinės kalbos *vyras* ir *žmonà*; tarmių *žmogùs* ir *patì* (ar *bóba*, *móteriška*) (žr. p. 68). Kita vertus, neapsiribojama vien tik siaura paties pavadinimo analize – darbo akiratyje yra ir su tuo žodžiu įvairiais darybos santykiais susiję dariniai. Štai greta *móté*, *móteris* minimi abstraktai *moterysté*, *moterystà* „santuokos luomas“, *móterauti* „būti ištekėjusia, žmona“ (p. 76 t.); greta *úošvis* – *uošvyné* „vyro tėviškė“ (p. 102). Platus darinių ratas kartais padeda nustatyti iki tol neaiškaus žodžio sandarą: šalia vedybų giminystės pavadinimo *martì* paminėti dūriniai *meřčmergè* „merga su vaiku“, *mařtmergè* „t. p.“ (p. 139) duoda galimybę atskleisti ryšį su *mèčmergè* „merga su vaiku“ (kilusį, matyt, dėl disimiliacijos išnykus *r*) ir

šitaip paneigti Fraenkeliu aiškinimą (knygoje jį veikiausiai irgi vertėjo nurodyti), jog pirmas žodžio sandas esą remiasi v. *Metze* „meiluzė, prostitutė“, o *meřčmergè* pirmasis *r* kilęs dėl *mergà*, *meřgè* poveikio (Fraenkeli 423)¹.

Kai kurių darinių interpretacija galėtų būti ir kiek kitokia nei autorės pateiktoji. Vien liaudies dainose užfiksuotas *drauguonėlis*, -ė „demin. sutuoktinis, -ė“ veikiausiai yra ne *drauguonis*, -ė, teisingiau, **drauguonis*, -ė (: *draūgas*, -ė) deminutyvinė forma (p. 30; 78), o apibendrintos priesagos *-uonėlis*, -ė vedinys, plg. liaudies dainose dažnus *būbuonėlis*, *raibuonėlis*, *siūbuonėlis*, *siūruonėlis*, *šilkuonėlis*, *švytruonėlis*, *žaliuonėlis* ir pan. (Urbutis, LKG 265; LKŽ XIV 792; XV 616), kurių dalis ir patys neturi paliudytų pamatinių žodžių. Kita vertus, apžvelgus esančius *-uonis* vedinius, matyti, kad beveik visi jie yra išvesti iš veiksmažodžių ar būdvardžių (plg. Urbutis, LKG 327, 357; Skardžius ŽD 284t.; Ambrazas DDR 150 tt.). Panašų vaizdą rodo ir teoriškai rekonstruoti pamatiniai žodžiai. Taigi **drauguonis* atrodytų gana netipiškas ypatybės turėtojo pavadinimas: daiktavardiniais *-uonis* vediniais šiaip jau gal būtų galima laikyti tik kelis žodžius – *gelžuonis* „gelžgalis...“ (LKŽ III 231) : *gelžis* „geležis“ ir spėjamas **šilkuonis* (plg. *šilkuonėlis* „šilkas“ ir adj. „šilkinis“²) : *šilkas* – abusušijusius su medžiagos pavadinimais.

¹ Remiantis žemaičių *meřgmoterė* „merga su vaiku“, galima spėti, kad *meřgmartė*, *mergmarti*, *mařtmergè* ir pan. dūrinių sando *martì* reikšmė buvo „surbrendusi moteris“, taigi dūriniai prisišlieja prie kitų knygoje aptartų pavyzdžių, kurie *mařčią* priartina prie *móters* (*žmonōs*, *bóbos*) reikšmių. „Nuotakos, jaunosios“ reikšmę *marù* įgyja dūrinyje *mařtmergè*, vartojamame nepaminėta knygoje reikšmė „pamergė“, kuri beveik tiesiogiai nusako dūrinio darybinę reikšmę: *Marčios merga bus mařtmergè* J (LKŽ VII 884).

² Būdvardiška vartosena, tokios pat formos būdvardžių buvimas šalia daiktavardžių (plg. *siūbuōnis*, -ė smob. „kas siūbuoja“ ir *siūbuōnis*, -ė adj. LKŽ XII 585, LKG 578) kelia mintį, jog *-uonis* vedinių kilmė galėjo būti panaši į *-ūnas* vedinių kilmę: „Matyt, iš pradžių su priesaga *-ūnas* buvo daromi vardžodiniai būdvardžiai, kurie vėliau sudaiktavardėjo“ (Ambrazas DDR 150).

Atskleidžiamą vedybų giminystės pavadinimų sistemos vaizdą papildo ar tam tikrus jo bruožus paryškina pateikti periferiniai giminystės pavadinimai, kurie šiaip jau atsidurtų už klasifikacijos ribų. Tai, pavyzdžiui, žodžiai, įvardijantys porą (vyrą ir žmoną) (p. 83), žmogų, kurio sutuoktinis yra miręs (p. 84) ir pan., įdomūs žemaičių socialiniai terminai *aplanka*, *núolanka* (žem. *núlanka*) „marčios lenktini vyro giminės“ (p. 116). Prasminga, kad buvo atkreiptas dėmesys į okazinius, vien šnekamajai kalbai priklausančius, netipiškus vedybų giminystės pavadinimus, pvz., *maniškis*, -ė „sutuoktinis, -ė“; *atvestinė* J „atitekęs į vyro namus moteris“, kurie dažniausiai įvardija vedybų giminystės centrą – sutuoktinius. Ši nustatyta sutuoktinius žyminčių pavadinimų sinonimijos gausa ir stilistinė įvairovė akivaizdžiai parodo išskirtinę jų vietą vedybų giminystės pavadinimų sistemoje ir leidžia pasvarstyti apie to priežastis (žr. p. 201).

Puiki lingvistinės analizės ir istorinių socialinių realiųjų tyrimo dermė matyti Rūtos Buivydienės pateiktoje naujoje ir įtikinamoje žodžio *užkurys* etimologijoje (p. 42–53), taip pat skyriuose, kuriuose analizuojami antrojo ir trečiojo laipsnio vedybų giminystės pavadinimai, ypač apie *marčios*, *svainio* semantinės raidos ypatumus, kur aiškumo dėlei pridedamos ir tam tikros schemas, lentelės (žr. p. 177–190; 133–140). Beje, remiantis žodžio *užkurys* „antras, našlės vyras“ etimologija galima teigti, jog tos pat reikšmės vėlesni dariniai *įkuris* (: *įkūrti*), *ančkurys* (: *ančkūrti*) (p. 59) yra susiję su ankstesniu pavadinimu, jų atsiradimą ir bus nulėmusi pakitusi senojo pavadinimo *užkurys* motyvacija.

Didelis darbo privalumas – platus šaltiniai, iš kurių rinkta tiriamoji medžiaga. Remiamasi LKŽ bei jo kartoteka, įvairių tarmių medžiaga – žodynais, LKA, senųjų raštų (ypač XVII–XVIII a. Karaliaučiaus archyvo žodynų) duomenimis. Autorė išsamiai aptaria kiekvieno vedybų giminystės pavadinimo geografinį paplitimą, jo vartoseną senuosiuose raštuose, kaip pavyzdžius pateikia ne atskirus žodžius, o sakinius (dažniausiai autentiška rašyba!), ir tuo remdamasi neretai patikslina ar net pagrindžia analizuojamo žodžio semantinę etimologijos pusę. Įtikinamai atmeta-

ma O. Trubačiovo *žmonà* etimologija, kuri teigia, jog šio žodžio, susijusio su *žmon-* „žmogus“ šaknies formomis, reikšmė „Ehefrau“ kilo dėl slavų **žena* „moteris, žmona“ poveikio; *žmonà* „moteris“ lietuvių kalboje esą nepaliudyta. Kaip rašoma Rūtos Buivydienės knygoje: „ne tik tarmių, bet ir senųjų raštų duomenys aiškiai reprezentuoja žmonos reikšmę „moteris“ ir rodo ją buvus pirmine“ (p. 67). Beje, autorės cituojamas sakinytis iš Chilinskio Biblijos (Jn 2, 4) ypač aiškiai paliudija minėtą reikšmę – *Ježus tare josp* [t. y. savo motinai Marijai – B. K.]: *zmona, kas man Sutawim? Hadyna mano dar notėjo*. Šioje garsioje Naujojo Testamento vietoje Marijos vadinimą moterimi sąlygoja originalas. Brodovskio žodyne (B 328) autorės pastebėta niekieno anksčiau neužfiksuota *móša* reikšmė „motinos sesuo“ paremia V. Ivanovo hipotezę, jog pirminė bl. **māšā* reikšmė buvus „motinos (ne vyro) sesuo“ (p. 112 t.). Atidus šaltinių studijavimas davė progą rasti niekur, net LKŽ neminimą vedybų giminystės pavadinimo *móša* variantą: LKA I žemėlapyje (Nr. 117) nurodytas variantas *móšra* „vyro sesuo“, kuris vartojamas apie Ukmergę, Širvintas (Musninkus) (p. 111). Matyt, toks žodžio iškraipymas galėjo kilti dėl kitų vedybų giminystės pavadinimų analogijos, plg. netoli Musninkų esančiame Čiobiškyje vartojamą *dukrà* (LKŽ II 806).

Šiuolaikiniai etimologai vis labiau akcentuoja būtinybę atskleisti etimologizuojamo žodžio (neskolinio) darybą, parodyti jo istorinį darybos pamatą ir formantą. Aptariamoje monografijoje šiuo aspektu dažnai įvertinamos kitų lingvistų etimologijos, o pačios autorės kilmės aiškinimuose to visuomet paisoma. Būtent dėl minėtų dalykų nebuvimo (nerasto žodžio darybos pamato) Gamkrelidzės ir Ivanovo žodžio *láig(u)onas* gana pamatuotas siejimas su ide. **leik* – „susieti, surišti“, „įsipareigoti“, „prisiekti“ šaknies žodžiais darbe vadinamas tik „labai bendrais bruožais nusakyta žmonos brolio pavadinimo motyvacija“ (p. 125). Kritinis lietuvių kalbos giminystės pavadinimų etimologijų aptarimas knygoje parodė, kad ir darybiniu, ir semantiniu požiūriu dalies archajiškų žodžių kilmė vis dar nėra iki galo išaiškinta: gana miglota rytų baltams pažįstamo *úošvis* kilmė; nėra aiški ir senųjų ide. giminystės termi-

nu, kuriuos pratęsia lie. *dieveris* „vyro brolis“ ir *jentè* „vyro brolio žmona“, tolesnė etimologija.

Neseniai pasirodę naujausi etimologiniai darbai leidžia tiksliau pateikti ar papildyti kai kurias monografijoje pakankamai aiškiai laikomas žodžių etimologijas. Vedybų giminystės pavadinimo *martì*, kurio kilmės aiškinime daugiausia dėmesio skiriama semantinei pusei (p. 134 – 140), darybinį kelią iš ide. **mer-* detaliai rekonstruoja prof. Vytautas Mažiulis: *martì* < bl. (subst.) **martī* (*martjā*) „marti“ < adj. bl. **martī* (**martjā-*) „ta, kuri jauna“ < **martvī* „t. p.“ < (adj.) „ta, kuri švelni, minkšta (nekieta)“ < verb. bl. (-sl.) **mer-* (: **mar-*) „(su)švelninti, (su)minkštinti (vandeniu), nušveisti, nutrinti...“ (*tu-* priesagos vedinys) (Mažiulis PEŽ III 111t., 133t.). Galima kiek papildyti ir tradicinę *žmogùs*, *žmuo*, *žmónès*, *žmonà* etimologiją (knygoje remiamasi Skardžiaus, Fraenkeli ir kt. darbais). Atrodytų, prof. Mažiulis pateikė įtikinamą šių žodžių istorinės darybos bei vokalizmo aiškinimą. Pasak jo, *žmuo* ir *žmónès* (dabar pl. tantum) iš tiesų buvo to pat priebalsinės paradigmos vyr. giminės žodžio (bl. **zmō* < **zmōn*) formos; daugiskaitos formos buvo perdirtos į *i*-kamienes, galiausiai – į *ē*-kamienes (tarmėse kai kur mot. giminės) (ankstesnių lingvistų nuomone, savarankiška pirminė forma buvo *ē*-kamienė). O *žmónès*, *žmogùs*, *žmonà* savo šaknies *o* yra įgiję ne dėl antrinės balsių kaitos (plg. Skardžiaus, Fraenkeli darbus) – tai nekirčiuoto bl. **ō* virtimo į bl. **ā*, kuris vėliau buvo apibendrintas beveik visoje paradigmoje, atvejis (Mažiulis PEŽ IV 132 tt.).

Gilinantį į kalbamo darbo etimologijas galima paminėti tik vieną kitą smulkų nenuoseklumą. Pateikdama rūpimo designato pavadinimus, autorė aptaria ne tik „tikrųjų“ vedybų giminystės pavadinimų etimologijas, bet ir čia sąlygiškai priskiriamų žodžių arba dabarties požiūriu socialinių, kraujo giminystės ar kitų terminų kilmės aiškinimus, plg. *mótè* 71t.; *mamà* 74; *žmogùs* 31tt. Vienintelis šitaip neaptartas monografijoje lieka sutuoktinį, vyrą įvardijantis žodis *tévas* (*tētè* ir pan.) (p. 37t.). Matyt, tai nutiko per neapsižiūrėjimą, nes ten pat paminėto *tētis* (p. 38) kilmės aiškinimas yra pateiktas analizuojant *tetà* „dėdės žmona“ etimologiją (p. 161). Remiantis Fraenkeli,

Mažiulio darbais, kraujo giminystės pavadinimas *tévas* – vaikų kalbos žodis, kuris kaip ir la. *tēvs* „t. p.“, pr. *thewis* „pusbrolis (tėvo brolis)“, kilęs iš bl. **tēvas* „tėvas; tėvo brolis“, o šis yra priesagos *-va-* vedinys iš vaikų kalbos bl. **tē-* (Mažiulis PEŽ IV 192; 191; Fraenkel 1085t.)³.

Prie našlio pavadinimo *šeirys*, *-ē* (*šeiris*, *-ē*) (p. 87) etimologijos dar galima pridurti, jog Skardžius gana įtikinamai šį žodį veda iš būdvardžio **šeiras*, *-a* = s. sl. *sirā* „betėvis, verwaist“ (Skardžius ŽD 75; panašiai ir Trautmann BSW 301).

Turi pagrindo kito Rūtos Buivydienės knygos recenzento Stasio Keinio mintis (žr. Tarp knygų, 1998, sausis, 19 – 20), kad *priesaika* „sutuoktinis, -ė“ (A. Vien.) veikiausiai esąs sulietuvinas slavizmas *prisięga* „t. p.“, o ne galūnės vedinys iš *prisiękti*, kaip teigiama monografijoje (p. 40). Žinoma, be tam tikros tekstologinės analizės neįmanoma nuspręsti, ar *priesaika* „sutuoktinis, -ė“ yra tik okazinis Antano Vienuolio (jo redaktorių?) bendrinei kalbai priimtinesniu pakeistas žodis (vertinys?), ar tai jo gimtosios anykštėnų tarmės faktas. Antruoju atveju tai būtų ne be liaudies etimologijos įvykusi visiška skolinio adaptacija, juolab kad didelė dalis aukštaičių (rytų, šiauliškiai, gal ir pietų), matyt, išvis nėra pažinoję dabar įprastinio *priesaika* „iškilmingas pasižadėjimas...“ (plg. LKŽ X 673 ir kt.). Neabejotinai paliudytas liaudies etimologijos atvejis yra *prisięka* „sutuoktinis, -ė“ Al ir (pirmine reikšme) „priesaika, iškilmingas pasižadėjimas...“ Bb², Jabl. (LKŽ X 758). Vertėtų patikslinti, jog darbe neva „sutuoktinis, -ė“ reikšmės nurodomi variantai *prysėga*, *priesiēga*, *priesēga* (pagal Fraenkeli LEW 655) LKŽ duomenimis iš tiesų turi tik pirminę reikšmę „priesaika“ (plg. dar įvairiai liaudies etimologijos paveiktus *priesiēka* „priesaika“, *priesyka* „t. p.“ LKŽ X 675, *prieseka* „t. p.“ LKŽ X 674). Pridurtina, kad žemaičių tarmėms slavizmų ir jų perdirtinių reikšmė „sutuoktinis, -ė“ visai nėra pažįstama – čia, kaip ir senuosiuose raštuose (SD,

³ Kraujo giminystės pavadinimų tyrėjui būtų idomu aptarti variantų *tētis* „tėtis“, *tētukas* „t. p.“, *tētulytė* „t. p.“ ir *tetà* „tėvo ar motinos sesuo“, *tētulė* „t. p.“ formos bei semantikos santykį.

SP, DK, CH, SE, VlnE, BP ir kt.), yra vien „iškilmingas pasižadėjimas“⁴. Senuosiuose raštuose visai nevertojamas ir dabartinis *priesaika* (anot LKŽ, pradėtas vartoti tik 19 amžiaus raštuose), nors greta slavizmo *prisięga*, *priesięga* ir kt. dažniausiai stovi veiksmožodis *prisiękti*, *siękti* „prisiekti, duoti priesaiką“, pvz.: *Prisiękiu (Dievą), po prisięga pažadu* R 322; *Priesięgą prisiękti* OsG 158 (LKŽ XII 517) (daug rečiau vartojami skolintiniai *priesigoti* „priesaikauti“, *prisięgavoti* „t.p.“, *prisięgoti* „prisiekinėti“, plg. le. *przysięgać* „t.p.“). Kita vertus, abejotina, ar ir minėtos reikšmės *prisiękti*, *siękti* 16, 17 amžiaus raštuose yra savi žodžiai, plg. Sirvydo *atsiprisiękti* (le. *odprzysięgać*) „priesaiką paneigti, atsisakyti“; *paprisiękti* „įpareigoti priesaika, prisaikdinti“ N, OsG, Bt, R, SE (LKŽ XII 518). Atrodytų, dabar turimus įvairuojančio pavidalo bei reikšmės variantus ir bus nulėmusi senųjų raštų išpopuliarintų slavizmų bei savų žodžių glaudi sąveika.

Tam tikras nenuoseklumas iškyla aprašant pirmojo laipsnio vedybų giminaičius. Ir vyrą, ir žmoną įvardijantys žodžiai savo skyreliuose išdėstomi tam tikra hierarchine tvarka – pradeda nuo tradiciškiausių, visuotinai vartojamų žodžių, baigiama labai siauros ar ekspresyvos vartosenos, periferiniais, tik sąlygiškai vedybų giminystės pavadinimams priskiriamais žodžiais. Atitinkami abiejų skyrelių žodžiai koreliuoja vienas su kitu. Bet ne visada. Neaišku, kodėl senųjų raštų vertinys *vyro môtė* „žmona“ yra tik nežymiai aptartas išnašoje (p. 71, išn. 30), tuo tarpu atitinkamam vertiniui *motės vyras* „sutuoktinis“, *vyras moteries* „t. p.“ ir kt. skiriama visa pastraipa teksto (p. 21t.). Dar pridurtina, kad visiškai pamirštas savotiškas dvižodis vertinys *Wenczawones Môte* B 380 „žmona“ (beje, jį galima aptikti viename iš *žiūponę* iliustruojančių sakinių p. 80), nors jo paralelė *Wenczawones Wyras* C I 512 darbe yra užfiksuota (p. 22).

Kaip minėta, Rūtos Buivydienės atliktų tyrimų sintezė sukoncentruota darbo išvadose, ku-

⁴ Aukštaičių tarmės, kitaip, pirminę slavizmų reikšmę yra išlaikiusios tik Paprūsėje ir rytų aukštaičių vilniškių tarmėje, susisiekiiančioje su slaviškomis tarmėmis.

rios kaip mokslinės monografijos santrauka pagrįstai pateikiamos ir anglų kalba. Daugiausia vietas čia skiriama vedybos giminystės terminų chronologinei klasifikacijai kilmės požiūriu. Be indoeuropietiškojo, baltų-slavų, rytų baltų vedybų giminystės pavadinimų sluoksnio, detaliam aprašomi seniausių ir ypač vėlesnių lietuvių kalbos dirvoje kilusių pavadinimų ypatumai. Pastarieji pamatuotai skirstomi į žodžius, tapusius vedybų giminystės terminais dėl semantinės raidos, neseniai atsiradusius darinius, skolinius ir vertinius. Apibūdinant „semantinius naujadarus“, manyčiau, įsivėlė apmaudoka korektūros klaida. Teigiama, jog jie kilę iš nepriklausančių giminystės pavadinimams žodžių, o dalis pavyzdžių (p. 204) yra kaip tik kraujo giminystės pavadinimai, pvz., *môtė*, *brosė*, *tėvas*, *močia*. Matyt, iš tiesų norėta parašyti, jog „semantiniai naujadarai“ kilę iš nepriklausančių vedybų giminystės terminams žodžių. Išsamiai aptariami įvairūs neseni dariniai: gilinamasi ne tik į jų darybos būdus, formantus, darybinę reikšmę, bet ir į bendresnę leksinę reikšmę, jų ar pamatinių žodžių santykį su socialiniais terminais. Šitaip nustatomas būdingiausias vedybų giminystės pavadinimams darybos būdas – sufiksacija, nors pabrėžiama, kad didžioji dalis priesagų perimta iš kraujo giminystės pavadinimų, tiksliau iš patronimų (žr. *U r b u t i s*, LKG 414). Įdomu dar būtų buvę išsamiau patyrinti ir sąsajas su vestuvių veikėjų pavadinimais, plg. keleriopos reikšmės *martį*, *mar̃tmergė*, *marčiābrolis*, *svōtas*. Prie minimų vertinių veikiausiai reikėtų pridėti ir ypatingesnius dvižodžius senųjų raštų terminus iš v. *Ehefrau*, *Ehegatte*, *Ehegemahl* – *Wenczawones Môte*, *Wenczawones Wyras*.

Nustatytos lingvistinės vedybų giminystės pavadinimų sistemos savybės paryškina ir tam tikrus socialinės pačių giminystės santykių organizacijos bruožus: kaip rašoma monografijoje (p. 208), kai kurie senieji pavadinimai aiškiai liudija buvus patrilokalinį senosios santuokos pobūdį, o indoeuropietiškujų veldinių išlikimas pietų ir rytų Aukštaitijoje nurodo ilgesnę šių regionų neišsidalijusios archajinės šeimos egzistenciją.

Lingvistinių giminystės sąvokų skyrimo kriterijų kaitos, kurią iš dalies lėmė ekstralingvistiniai faktoriai (mažosios šeimos radimasis), išty-

rimas leido autorei išsiaiškinti du būdingiausius vedybų giminystės pavadinimų sistemos raidos procesus: giminystės sąvokų raiškos niveliaciją ir jų lingvistinę diferenciaciją. Išvalgiai pastebėta, kad pastarosios tendencijos veikimą šiais (vėlesniais) laikais iliustruoja aprašomųjų giminystės terminų kūrimas (p. 210).

Taigi pagrindinis išvadų atskaitos taškas – kiek apibendrinta visam lietuvių kalbos plotui senoji lietuvių giminystės pavadinimų sistema, kitaip sakant, tos sistemos branduolys (p. 201). Juo remiantis pateikiama bendroji kilmės charakteristika, nustatomos būdingosios raidos tendencijos ir t. t. Kita vertus, lietuvių kalba ir jos leksinė sistema nėra vienalytė. Atsižvelgiant į tai, išvadas buvo galima praplėsti dar vienu aspektu – pateikti atskirtas, konkrečias, aiškėjančias iš senųjų raštų, tarmių vedybų giminystės pavadinimų sistemas. T. y. apibendrinti tai, kas darbe išsamiai rašoma apie kiekvieno vedybų giminystės termino paplitimą. Gali būti, šių duomenų palyginimas atskleistų kiek skirtingas trijų 16–17 amžiuje buvusių rašomosios kalbos variantų vedybų giminystės pavadinimų sistemas arba padėtų plačiau apibrėžti tam tikrų Lietuvos regionų sistemų skirtumus.

Žvalgantis į labiau „technines“ knygos pušes, bene vienintelis trūkumas – nėra žodžių rodyklės. Pagrindiniai vedybų giminystės pavadinimai, tiesa, gana lengvai randami pagal sąvokas atspindintį turinį, tačiau reti, įdomūs, atskirose tarmėse tevartojami žodžiai, neminimi ir darbo išvadose (*žaláusis*, *žiláusis* p. 115; *mėčmergė* p. 139, *naminiňkas* p. 60), pasislepia „svarbiųjų“ šešėlyje. Sunku rasti ir daugiareikšmius giminystės pavadinimus, pvz., *avà* „motinos brolio (avyno) žmona; teta“ p. 162, *brosė* „avynienė, teta; pusseserė“ p. 164. Etimologui, kuriam rūpi konkretaus žodžio kilmė, tai nemažas nepatogumas.

Maloniai nuteikia leidybos kultūra – beveik nepasitaiko korektūros klaidų (terastos tik kelios – *niewista* vietoj *niewiasta* p. 62; la. *pamùot'ę* vietoj *pamùot'ę* p. 76; ir skyrelio numeris 1.1.3. vietoj 1.3.4.1. p. 31). Prasmingai ir sumaniai panaudoti knygos priešlapiai – čia pateikiamos senosios ir dabartinės vedybų giminystės pavadinimų sistemos schemos, o užpakaliniame viršelyje –

įdomios citatos su aptariamaisiais žodžiais iš dainų, tarmių, senųjų raštų.

Kalbamas darbas užpildė dar vieną mūsų kol kas dar nedaug iširtos leksikos sistemos nišą. Vis dėlto ši išsami, su gera etimologės nuovoka parašyta monografija prašyte prašosi tęsinio – kitos Rūtos Buivydienės studijos apie kraujo giminystės pavadinimus.

Birutė Kabašinskaitė

„**Wörter = Büchlein**“. Vārdnīciņa, kā dažas parastas lietas tiek dēvētas vācu, zviedru, poļu un latviešu valodā. 1705. gadā Rīgā iznākūšās vācu-zviedru-poļu-latviešu vārdnīcas faksimiliespiedums. Ar Pēterā Vanaga komentāriem un latviešu vārdu indeksu, Stokholma, Memento, 1999, 111.

Šis leidinys skirtas keturkalbiam žodynėliui, 1705 m. pasirodžiusiam Rygoje tokia vokiška antrašte: „**Wörter=Büchlein / Wie Etzliche gebräuchliche Sachen auff Teutfch / Schwedifch / Polnifch und Lettifch / Zu benennen seynd**“. Dėl siauros apimties (tesą 1233 straipsneliai, kuriuose dažniausiai tik po vieną žodį kiekviena iš antraštėje nurodytų kalbų) ir tik sąlygiško savarankiškumo (didelio priklausymo nuo ankstesnio panašaus keturkalbio žodynėlio) tas darbelis latvių leksikografijos istorijoje nepridera prie iškilėsiųjų jos veikalų, tačiau sykiu nereikia pamiršti, kad senųjų spausdintų latvių kalbos žodynų chronologinėje rikiuotėje jis užima garbingą ketvirtąją vietą (ankstesni trys yra iš XVII a.). Dabartinis leidinys, parengtas Pėterio Vanago, jaunesniosios kartos latvių kalbininko, studijas tęsusio ir mokslo laipsnius igijusio Vilniaus universitete ir savo darbais jau spėjusio gerokai pagyvinti apsilpusią latvių istorinę kalbotyrą; išleistas švedų leidyklos „Memento“, spausdintas Latvijoje. Originalo, turinčio 115 nenumėruotų puslapiukų (8°), faksimilinis perspaudas dabar telpa 58 didesnio formato (23x21 cm) puslapiuose (7–64): vienas puslapis apima atskleisto originalo ir kairįjį puslapiuką (su vokiečių ir švedų žodžiais), ir dešinį-